



Laura Kaufman (1889–1972)

Laura Kaufman urodziła się w Krakowie 16 maja 1889 roku w rodzinie **L**urzędniczej. Jej rodzicami byli Bernard, urzędnik banku hipotecznego, i Anna z domu Byk. Pierwsze nauki Laura pobierała prywatnie. W 1902 roku rozpoczęła edukację w I Prywatnym Wyższym Gimnazjum Żeńskim przy ulicy Wolskiej w Krakowie. W 1907 roku złożyła eksternistycznie egzamin maturalny w męskim Gimnazjum św. Anny, uzyskując świadectwo dojrzałości z odznaczeniem. W tym samym roku zapisała się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego, a za przedmiot studiów obrała nauki przyrodnicze. Jako studentka wykonywała swoje obowiązki z zapałem i już w szkole średniej wykazywała zainteresowanie roślinami oraz zwierzętami. Duży wpływ na jej dalszy rozwój naukowy wywarł prof. Jan Stach, uczeń prof. Henryka Hoyerera jun. Chętnie sięgała też po prace prof. Józefa Nusbauma-Hilarowicza, popularyzatora teorii Darwina, autora podręczników uniwersyteckich z zakresu anatomii porównawczej, embriologii, histologii i ewolucjonizmu.

Laura Kaufman ceniła działalność naukową kierującego Zakładem Embriologiczno-Biologicznym UJ prof. dr. Emila Godlewskiego, który wraz ze swoim zespołem prowadził badania głównie z zakresu mechaniki rozwoju. Jej marzenia o udziale w tych pracach wkrótce się spełniły. Warunkiem ich rozpoczęcia było danie profesorowi słowa honoru, że pozostanie panną do czasu uzyskania stopnia doktora.

Swoje badania naukowe pod kierunkiem prof. E. Godlewskiego rozpoczęła w 1911 roku, a wyniki ogłosiła w 1913 roku w „Archiv für Entwicklungsmechanik der Organismen” pod tytułem *Über die Degenerationserscheinungen während der intrauterinen Entwicklung bei Salamandra maculosa*. W tej publikacji, uznanej w 1914 roku przez recenzentów (profesorów H. Hoyerera i Michała Siedleckiego) za nadającą się na rozprawę doktorską, autorka starała się wyjaśnić przyczyny zwyrodnienia zarodników salamandry plamistej.

Doktorat obroniła w czasie I wojny światowej. W ramach przewodu doktorskiego złożyła dwa ustne egzaminy, z których otrzymała oceny celujące. Pierwszy – z zoologii i biologii – rozpoczął się 20 maja 1916 roku o godzinie piątej i trwał dwie godziny. Drugi, jednogodzinny, z filozofii, odbył się 12 lipca 1916 roku o godzinie jedenastej. Przewodniczącym komisji egzaminacyjnych był dziekan Wydziału Filozoficznego prof. dr Jan Michał Rozwadowski, egzaminatorami zaś profesorowie: H. Hoyer, M. Siedlecki, E. Godlewski, Witold Rubczyński i Władysław Heinrich. Stopień doktora filozofii uzyskała 15 lipca 1916 roku. W czasie promocji obecni byli: rektor UJ prof. dr K. Kostanecki, dziekan prof. dr J. M. Rozwadowski i promotor prof. dr M. Siedlecki.

Laura Kaufman postrzegana była przez przełożonych jako osoba niezwykle sumienna i pracowita. Gromadzenie do badań odpowiedniej ilości materiału zwierzęcego wymagało czasu, cierpliwości, a czasem ponoszenia dodatkowych kosztów. Dzięki wsparciu ministerialnemu korzystała jako gość z morskich stacji zoologicznych w Neapolu i Trieście. Podczas wojny udzielała się też doraźnie jako ochotniczka Wojskowej Służby Kobiet w ramach „Strzelca” oraz jako pielęgniarka. Profesor E. Godlewski skierował ją do szpitala na krakowskim Pędzichowie.

W roku akademickim 1916/1917 pełniła obowiązki asystenta pomocniczego u prof. S. Maziarskiego przy Katedrze Histologii Wydziału Lekarskiego UJ. Oficjalnie zatrudniona od 15 stycznia do 30 czerwca 1917 roku, pomagała przy ćwiczeniach histologicznych do końca semestru. Przez osiem miesięcy, od 1 października 1918 roku do 31 maja 1919 roku, była asystentką Zakładu Embriologiczno-Biologicznego na Wydziale Lekarskim UJ. Miejsce to objęła po ustąpieniu z asystentury dr. Henryka Raabego, późniejszego pierwszego rektora i profesora zoologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Kolejne lata spędziła w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego (PINGW) w Puławach. Zaproszona do współpracy w 1919 roku przez prof. E. Godlewskiego, zaczynała badania naukowe jako asystentka w Dziale Genetyki Zwierząt (od 1921 roku Dział Morfologii Doświadczalnej), zorganizowanym i kierowanym przez dr. Stefana Kopcia. Początki działalności tej placówki były trudne. Pracownie w Pałacu Marynki pozbawione były prądu i gazu, brakowało fachowej literatury i przyrządów. Mimo to ich

współpraca układała się bardzo dobrze. Stefan Kopeć był nie tylko znakomitym uczonym, ale także organizatorem: „Stworzył [...] jedyną w swoim rodzaju w Polsce placówkę, która – mając na oku dobro praktyki hodowlanej – nie zatraciła nigdy swego ściśle naukowego charakteru”. W 1932 roku S. Kopeć odszedł z Instytutu, by objąć stanowisko profesora na Uniwersytecie Warszawskim. Laura Kaufman przejęła jego obowiązki. W sierpniu 1935 roku Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych bez zastrzeżeń przyjęło jej mianowanie na kierownika Działu Biologii Hodowlanej PINGW w Puławach.

W 1925 roku jako stypendystka Fundacji Rockefellera wyjechała na studia do Francji. W Paryżu, w Collège de France, miała okazję pracować u prof. Emmanuela Fauré-Fremieta, biologa, autora licznych prac z zakresu cytologii, embriologii, histologii oraz zoologii eksperymentalnej. Rezultatem ich współpracy były dwie publikacje z zakresu embriologii: *Remarques au sujet de la courbe de décroissance annuelle de la ponte chez la Poule domestique* (1926) oraz *La loi de décroissance progressive du taux de la ponte chez la Poule* (1928). W Paryżu spotkała swojego promotora, prof. Siedleckiego, który zaproponował jej habilitację z dziedziny zoologii doświadczalnej.

W 1930 roku L. Kaufman miała w swoim dorobku naukowym około 30 prac ogłoszonych drukiem. W Puławach wykryły się jej zainteresowania naukowe. Podjęła badania zmian, do jakich dochodzi u ptaków karmionych ziarnem pozbawionym witamin (1921). Interesowały ją czynniki genetyczne wzmagające i ograniczające wzrost ptaków na przykładzie gołębi, a także zależność pomiędzy wzrostem ciała a wzrostem komórek (1923, 1924) oraz wzrostem ciała a wzrostem narządów (1926). Analizowała zdolność wzrostu ptaków i innych zwierząt żyjących w różnych warunkach środowiskowych. Uwzględniała rolę takich czynników jak hormony, sposób odżywiania się, tryb i warunki życia osobnika. Prowadziła badania doświadczalne nad przyczynami częściowego albinizmu u królika rosyjskiego (1923) i królika himalajskiego (1925). Wypracowała specjalną metodę hodowli *in vitro* całych zarodków kur i gołębi oraz zbadała przyczynę różnic wielkości ciała (1930). Z czasem najwięcej uwagi poświęcała drobiarstwu. Z jednej strony dokonania dr L. Kaufman służyły konkretnym celom praktycznym, na przykład zwiększeniu wydajności w hodowli drobiu, z drugiej jednak miały charakter rozpraw teoretycznych z dziedziny zoologii eksperymentalnej.

7 czerwca 1930 roku L. Kaufman jako adiunkt PINGW w Puławach zwróciła się do Rady Wydziału Filozoficznego UJ o dopuszczenie do kolokwium habilitacyjnego z zakresu zoologii doświadczalnej, wskazując rozprawę *Analiza czynników kształtujących przebieg wzrostu* jako podstawę. 21 października 1930 roku Rada Wydziału jednogłośnie dopuściła ją do habilitacji, wybierając na recenzentów E. Godlewskiego i M. Siedleckiego. Także jednogłośnie, doceniając wysoki poziom naukowy jej wcześniejszych dokonań,

zwolniono habilitantkę z kolokwium. Uznano wykład *Zagadnienie wzrostu w świetle nowszych badań*, wygłoszony na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Wydziałowej w sobotę 22 listopada 1930 roku (o godzinie 12) za zadowalający i spełniający wymagania wykładu habilitacyjnego. Protokół podpisali profesorowie: Roman Dyboski, Tadeusz Garbowski, H. Hoyer, M. Siedlecki, Stefan Szuman, Helena Willman-Grabowska oraz zaproszony z Wydziału Lekarskiego prof. E. Godlewski. Przewodniczącym był dziekan prof. R. Dyboski. Temat wykładu został wybrany spośród trzech zaproponowanych przez kandydatkę. Pozostałe dwa to *Struktura podłoża dziedziczności* oraz *Metoda eksploatacji i jej zastosowanie do badań z zakresu biologii ogólnej*. Jeszcze w tym samym roku Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego S. Czerwiński zatwierdził uchwałę Rady Wydziału Filozoficznego UJ z 12 grudnia 1930 roku, przyjętą przez Senat Akademicki cztery dni później, na mocy której habilitację uznano za dokonaną i udzielono kandydatce *veniam legendi* z zakresu zoologii doświadczalnej.

W ramach pracy dydaktycznej na Uniwersytecie Jagiellońskim L. Kaufman wygłosiła cykl wykładów, których tematem była *Zmienność istot żywych i jej znaczenie dla badań zoologii doświadczalnej*. Wykładała jeszcze w pierwszym trymestrze roku akademickiego 1932/1933. W kwietniu 1933 roku, z uwagi na obciążenie pracą w PINGW w Puławach, zwróciła się do władz UJ o urlop, który na kolejne lata przedłużała. Świadectwem wysokiej oceny L. Kaufman jako pracownika naukowego i dydaktycznego może być to, że dziekan Wydziału Filozoficznego UJ, prof. dr T. Lehr-Spławiński, działając w imieniu Rady Wydziału, przesłał „z gorącym poparciem” jej pismo do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o udzielenie urlopu na UJ w roku akademickim 1936/1937.

W 1933 roku w Rzymie L. Kaufman reprezentowała Polskę na Fifth World's Poultry Congress and Exhibition. 24 listopada 1933 roku została wybrana na członka zwyczajnego miejscowego Wydziału IV Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Prowadziła wówczas badania nad wpływem niskiej temperatury na rozwój zarodka kurzego. Badania te okazały się szczególnie użyteczne w przemyśle drobiarskim podczas pierwszego etapu sztucznej inkubacji. W 1934 roku opublikowała *Zasady hodowli rodowodowej kur użytkowych*, pierwszy w Polsce podręcznik hodowli drobiu. Ponadto rozpoczęła ścisłą współpracę z Komisją do spraw Drobiarskich Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego i z hodowcami.

Lata II wojny światowej były dla L. Kaufman szczególnie trudne. Mimo że opuszczenie Polski było możliwe jeszcze w 1940 roku, nie wyjechała. Od października 1939 roku do 6 stycznia 1942 roku mieszkała i pracowała w Instytucie w Puławach, u prof. Jadwigi Marszewskiej-Ziemięckiej. Choć było to wyjątkowo niebezpieczne z powodu bezpośredniego sąsiedztwa Niemców,

którzy w Pałacu Marynki prowadzili badania oraz usytuowali siedzibę gestapo i areszt, nigdy nie spotkało jej tam nic złego.

W 1968 roku, po śmierci prof. Marszewskiej-Ziemięckiej, także absolwentki Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, odkryto dokumenty, z których wynikało, że w okresie okupacji była ona sekretarzem komendanta Obwodu Puławskiego Armii Krajowej i działała pod pseudonimem Stanisław.

Laura Kaufman w chwilach zagrożenia opuszczała Puławy i wyjeżdżała do Warszawy lub na fermę kurzą do Julina koło Łochowa. Tam gościła ją i chroniła inż. Turowa. Po wprowadzeniu przez Niemców kenkart ukrywała się pod zmienionym nazwiskiem, ucząc dzieci i młodzież na tajnych kompletach. Tym, którzy ją ukrywali, pomagała w gospodarstwie.

W Kraszewie koło Słomnik znalazła schronienie u Ireny i Mieczysława Kraszewskich jako Ludwika Kamińska. Przebywała u nich do maja 1943 roku, do czasu, gdy majątkiem zainteresowało się gestapo. Po wojnie rodzina Kraszewskich znalazła się w trudnej sytuacji. Przypadkowe spotkanie córki Kraszewskich, Bohdany, dało okazję do odwdzięczenia się rodzinie za okazaną pomoc. Prof. dr hab. B. Kraszewska-Domańska tak wspomina to spotkanie:

Padamy sobie w ramiona, ona mówi: „Uczysz się?”. Mówię: „Nie, pani profesor, właśnie przed chwilą złożyłam wszystkie papiery, przestaję się uczyć, bo nie mam możliwości, wszyscy są głodni”. Ona mówi: „Boże, zostałam profesorem na nowootwartym [sic!] Uniwersytecie Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie i mam dwa etaty asystenckie. Jak ty masz dwa lata studiów, to mogę cię zrobić zastępcą asystenta, wracaj do mnie”. [...] Tam się cała moja kariera zaczęła w rękach profesor. Nie załamała się wtedy, jak miczurinowskie pomysły przyszły i zlikwidowali genetykę. Ona uczyła nas genetyki tak jak trzeba. Potem robiłam doktorat u niej [...] (*Bohdana Maria Domańska...*).

W czasie wojny L. Kaufman pomagali przedstawiciele różnych środowisk. Nigdy nie żałowała, że pozostała w Polsce. Po latach wspominała: „Żyłam przez 5 lat w ciągłym niebezpieczeństwie, przeżyłam chwile grozy, ale to trzeba było przeżyć wśród społeczeństwa polskiego, by poznać jego walory”.

W kwietniu 1945 roku L. Kaufman wróciła do Puław. Od razu zajęła się odtwarzaniem pracowni i przerwanych na czas wojny badaniami. W 18. tomie „Pamiętnika Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach” opublikowała swoje trzy prace z zakresu genetyki: *Dziedziczenie ciężaru ciała i szybkości wzrostu w krzyżówce kur zielononózek kuropatwianych i bantamków. Studia genetyczne nad kurami. 2, Dziedziczenie barwy nóg oraz barwy upierzenia w krzyżówkach zielononózek kuropatwianych i białych leghornów oraz Studia genetyczne nad kurami. 1, Dziedziczenie instynktu kwoczenia.*

15 listopada 1946 roku Prezydent Krajowej Rady Narodowej Bolesław Bierut mianował L. Kaufman profesorem nadzwyczajnym Drobiarstwa i Gene-

tyki Zwierząt na Wydziale Rolnym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pensum dydaktyczne wynosiło minimum 5 godzin wykładów i 2 godziny ćwiczeń tygodniowo. Ponadto w ramach wykładów docenckich na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ pozostawiono jej prawo nauczania w wymiarze do 10 godzin rocznie. 25 września 1954 roku otrzymała tytuł profesora zwyczajnego. Była jednym z pierwszych profesorów tworzących Wydział Zootechniczny UMCS.

Laura Kaufman mimo nowych obowiązków nie zaniedbała badań genetycznych nad kurami. W 1950 roku za wytworzenie dwóch nowych polskich ras kur „Polbar” i „Złota polska” otrzymała nagrodę Ministerstwa Rolnictwa. Wraz z Barbarą Onoszkiewicz, Witoldem Głuchowskim i Józefem Ziębą analizowała wpływ promieni ultrafioletowych na żywotność drobiu. Badania genetyczne, których wyniki opublikowano w 1954 roku, były jej próbą zmieniania płci kogutów w stadium zarodka. Te odważne eksperymenty naukowe wymagały omówienia z naukowcami za granicą, dlatego w 1956 roku dostała pozwolenie na wyjazd do Anglii i Francji w celu odnowienia kontaktów naukowych i osobistych. Podróż odbyła z genetykiem prof. Wacławem Gajewskim. W tym samym roku została członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, a dwa lata później członkiem rzeczywistym.

W 1966 roku L. Kaufman razem z prof. Ewą Potemkowską przyczyniła się do powstania Polskiego Oddziału World's Poultry Science Association (WPSA). Była pierwszą kobietą, która uzyskała tytuł profesora w dziedzinie zootechniki. Okres studencki oddziaływał na nią tak głęboko, że wiele lat później występowała na uroczystościach akademickich z wpiętą odznaką studencką Uniwersytetu Jagiellońskiego, która była dla niej, jak wielokrotnie objaśniała, „niezmiernie drogą i cenną pamiątką”. Wykładała z dużym zaangażowaniem i profesjonalizmem, posługując się piękną polszczyzną. Przejście na emeryturę w 1960 roku nie zahamowało jej aktywności naukowej. W wypowiedziach o niej niezmiennie pojawiają się opinie o jej zamiłowaniu do prawdy i obiektywizmu. Była osobą powszechnie cenioną, bezpośrednią, życzliwą, uznawaną za wielki autorytet, także w zakresie dbałości o wysoki poziom akademickiego współżycia. Była kobietą o ogromnym poczuciu humoru, lubiącą opowiadać anegdoty.

Prof. L. Kaufman otrzymała liczne dowody najwyższego uznania ze strony władz państwowych i towarzystw naukowych. W 1964 roku wyróżniono ją tytułem doktora *honoris causa* Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy).

Zmarła 9 sierpnia 1972 roku w wieku 83 lat w Lublinie i została pochowana na cmentarzu przy ul. Lipowej, w kwaterze zasłużonych.

W Lublinie pamięć prof. dr L. Kaufman uczczono, nadając Stacji Dydaktyczno-Badawczej Zwierząt Drobnych Uniwersytetu Przyrodniczego w Lub-

linie jej imię. Już po jej śmierci na 18. World's Poultry Congress w Nagoya na japońskiej wyspie Honsiu 8 września 1988 roku wpisano ją w poczet drobiarzy o międzynarodowej sławie.

Bibliografia

Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. WF II 121; WF II 504; S II 619; G. Brzęk, *Prof. dr hab. Laura Kaufman – życie i twórczość*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego” 16 (1974), nr 2, Biologia, s. 127–175; *Bohdana Maria Domańska „Czarna”*, http://ahm.1944.pl/Bohdana%20Maria_Domanska/5/?q=aleksander%20kami%C5%84ski [dostęp: 10.01.2014]; *International Poultry Hall of Fame 1988*, http://www.wpsa.com/organization/iphf_members/1988_iphf.html [dostęp: 7.01.2014]; „International Review of Poultry Science” 6 (1933), <http://naldc.nal.usda.gov/download/CAT40000898/PDF> [dostęp: 6.01.2014]; *Laura Kaufman, Łódź* [sic!], [w:] *Ten jest z ojczyzny mojej*, oprac. W. Bartoszewski i Z. Lewinówna, Kraków 1969, s. 630–632; L. Kaufman, *Wspomnienia pośmiertne: Stefan Kopeć (1888–1941)*, http://mazowsze.hist.pl/35/Rocznik_Towarzystwa_Naukowego_Warszawskiego/795/1938/27254/ [dostęp: 10.01.2014]; W. Maliszewska, *Jadwiga Marszewska-Ziemięcka (1891–1968)*, http://www.pan-ol.lublin.pl/biul_2/marszewska.htm [dostęp: 7.01.2014]; A. Paszewski, *Wspomnienie pośmiertne. Prof. dr hab. Waclaw Gajewski 28 II 1911–12 XII 1997*, http://www.man.poznan.pl/~ptgen/images/stories/files/biuletyn/4_1997.pdf [dostęp: 6.01.2014]; *Sprawozdanie z czynności administracyjnych* [Towarzystwa Naukowego Warszawskiego za rok 1934], http://mazowsze.hist.pl/35/Rocznik_Towarzystwa_Naukowego_Warszawskiego/724/1934/25832/ [dostęp: 6.01.2014].